

УДК 347.637

*Білянська Наталія,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

**ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ, НАРОДЖЕНИХ В РЕЗУЛЬТАТІ
ЗАСТОСУВАННЯ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ МЕТОДОМ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА**

Усе більшої популярності в лікарській практиці набувають допоміжні репродуктивні технології (далі – ДРТ) – методики лікування безпліддя, за яких маніпуляції з репродуктивними клітинами, окремі або всі етапи підготовки репродуктивних клітин, процеси запліднення і розвитку ембріонів до перенесення їх у матку пацієнтки здійснюються в умовах *in vitro* (п. 1.2 Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 № 787).

Якщо говорити про світову практику, то переважна більшість держав (Франція, Італія, Іспанія, Німеччина, Австрія, Данія, Швейцарія, КНР тощо) забороняє використання ДРТ, зокрема, у вигляді сурогатного материнства. В Україні, нарівні із Білорусією, Грузією, Росією, Казахстаном, Португалією, Кіпром сурогатне материнство не заборонено законом. Така ситуація спричинила зростання попиту на такі послуги в сфері репродуктивного здоров'я серед іноземців та призвела до того, що в останні роки Україна за темпами розвитку ринку сурогатного материнства перевищила відповідний показник в розвинених країнах світу.

Разом з тим, правове забезпечення застосування ДРТ є одним із законодавчо неврегульованих питань у галузі сімейного права України. Окремі положення щодо цього правового явища передбачені в Цивільному кодексі України, Сімейному кодексі України, Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Законі України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17.05.2018, Правилах державної реєстрації актів цивільного стану України, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5, Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, затвердженому наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 № 787. Проте, комплексне правове регулювання відносин, що виникають при застосуванні ДРТ в Україні відсутнє.

На жаль, за такої ситуації норми чинного законодавства не завжди відповідають інтересам дитини та не забезпечують належного захисту прав дітей, народжених в результаті застосування ДРТ, що в свою чергу породжує низку порушень та зловживань в цій сфері. Таким чином, такі питання заслуговують особливої уваги як з боку держави, так і наукової спільноти.

Одним із спірних та недостатньо врегульованих питань є визначення походження дитини, народженої із застосуванням ДРТ. Так, Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5, регламентують лише особливості визначення походження дитини, народженої сурогатною матір'ю. Про інші випадки реєстрації народження дитини при застосуванні ДРТ в даному нормативно-правовому акті взагалі не згадується. Відповідно до п. 11 гл. 1 розділу III указаних Правил у разі народження дитини жінкою, якій в організм було перенесено ембріон людини, зачатий подружжям у результаті застосування ДРТ, державна реєстрація народження проводиться за заявою подружжя, яке дало згоду на таке перенесення. У цьому разі одночасно з документом, що підтверджує факт народження дитини цією жінкою, подається заява про її згоду на запис подружжя батьками дитини, справжність підпису на якій має бути нотаріально засвідченою, а також довідка про генетичну спорідненість батьків (матері чи батька) з плодом. Щодо вказаної заяви жінки – сурогатної матері можна відмітити, що у разі її смерті, коли вона не встигла оформити таку заяву, також ймовірно виникнення проблем із реєстрацією факту народження дитини □1□.

Судова практика свідчить про те, що часто сурогатні матері, бажаючи залишити дитину собі, не підписують нотаріальних заяв, тим самим порушуючи умови договору щодо здійснення ДРТ методом сурогатного материнства. А в окремих випадках після реєстрації народження дитини як своєї (біологічної) ще й подають позов про визнання вказаного договору недійсним. Так, показовою в цьому аспекті є наступна судова справа. Позивачка звернулась до суду з позовом, в якому просить визнати недійсним спільний договір щодо здійснення допоміжних репродуктивних технологій методом сурогатного материнства, укладений між подружжям гр. Італії ОСОБА_3 та ОСОБА_4, а також сурогатною матір'ю ОСОБА_1 та закладом охорони здоров'я ТОВ «Інститут Генетики Репродукції» 20.11.2009. В обґрунтування позовних вимог посилається на те, що батьки-замовники умови договору не виконали – не подали до органів РАЦС нотаріально посвідчену згоду сурогатної матері на реєстрацію громадян Італії батьками дітей та не провели реєстрацію їх батьками народжених ОСОБА_1 дітей. В договорі сторони не зазначили дату

його підписання, нотаріально його не посвідчили, що на думку позивача є підставою для визнання його недійсним.

В процесі судового розгляду було встановлено, що після народження дітей, ОСОБА_1 не надала нотаріально посвідчену згоду на запис батьками дітей позивачів, не передала дітей батькам – замовникам, громадянам Італії ОСОБА_4 та ОСОБА_3, – натомість звернулася до Відділу ДРАЦС Барського районного управління юстиції Вінницької області та не повідомляючи про те, що діти народжені за наслідком програми сурогатного материнства, подала заяву про реєстрацію її матір'ю, а її чоловіка – ОСОБА_7, – батьком новонароджених [2].

В такій ситуації, можна говорити про порушення прав не лише біологічних батьків, а й, у першу чергу, прав та інтересів дитини, оскільки в результаті дитина буде виховуватись в сім'ї, кровно їй неспорідненій як з боку матері, так і батька.

Наступною категорією судових справ, яка є досить поширеною в останні роки, є справи про встановлення факту родинних відносин між батьками-іноземцями й дитиною, народженою сурогатною матір'ю. Необхідність отримання відповідного рішення суду в Україні обумовлена спеціальним для окремих країн (Іспанії, Німеччини, Великобританії та ін.) порядком реєстрації батьківства щодо дітей, народжених шляхом сурогатного материнства за кордоном. Так, зокрема, законодавство Іспанії встановлює імперативну вимогу для реєстрації в Іспанії батьківства подружжя щодо дитини – отримання в Україні відповідного судового рішення, що підтверджує їх родинні відносини. Як правило, суди ухвалюють позитивні рішення, хоча іноді зустрічається і негативна практика. Так, 27.09.2019 до Солом'янського районного суду м. Києва надійшли матеріали заяви ОСОБА_1, ОСОБА_2, про встановлення факту родинних відносин між фізичними особами, у якій заявники просять встановити факт, що дитина – ОСОБА_3, яка народилася шляхом використання допоміжних репродуктивних технологій, є сином громадян Іспанії – ОСОБА_1 та ОСОБА_2. Суд відмовив у відкритті провадження, бо прийшов до висновку, що заявниками заявлено вимоги, які не підлягають розгляду в порядку окремого провадження, оскільки зі змісту заяви вбачається спір про право, що вирішується в позовному провадженні [3]. Така позиція суду є досить дивною, оскільки в справі наявні всі необхідні матеріали (нотаріально засвідчена згода сурогатної матері на реєстрацію подружжя заявників батьками дитини, свідоцтво про народження дитини, де батьками записано подружжя заявників, заява сурогатної матері про відсутність будь-яких претензій і прав щодо дитини). Більше того, дана ухвала була оскаржена в апеляційному порядку 12.12.2019, в результаті чого ухвалу Солом'янського районного суду м. Києва було скасовано та направлено справу для

продовження розгляду до суду першої інстанції. Проте, далі подана заява спочатку була залишена без руху [4], а потім (12.02.2020) була визнана неподаною та повернута заявникам [5]. Таким чином, питання щодо легалізації реєстрації батьківства даних заявників щодо дитини в країні свого проживання залишається невирішеним, що однозначно порушує, в першу чергу, права дитини.

Як бачимо, правове регулювання застосування ДРТ методом сурогатного материнства в Україні потребує вдосконалення, адже відсутність чіткого регулювання на законодавчому рівні даних питань призводить до зростання випадків незаконних діянь та зловживань, що в свою чергу не сприяє належному захисту прав дітей, народжених за такими програмами.

Список використаних джерел:

1. Bychkova, S.S., Bilianska, N.V., Fedosieieva, T.R. Implementation of the right to inheritance: Problems of theory and practice. *Global Journal of Comparative Law*. 2021. Volume 10. Issue 1-2. P. 203–220. URL: https://brill.com/view/journals/gjcl/10/1-2/article-p203_203.xml (дата звернення: 30.11.2021).

2. Рішення суду у справі № 2610/22368/2012. Провадження №2/761/1825/2013. Про визнання правочину недійсним. 2013. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/32701643> (дата звернення: 30.11.2021).

3. Ухвала суду у справі № 760/26991/19. Провадження № 2-о/760/388/19. Про встановлення факту родинних відносин між фізичними особами. 2019. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85197502> (дата звернення: 30.11.2021).

4. Ухвала суду у справі № 760/26991/19. Провадження № 2-о/760/77/20. Про встановлення факту родинних відносин між фізичними особами. 2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87240667> (дата звернення: 30.11.2021).

5. Ухвала суду у справі № 760/26991/19. Провадження № 2-о/760/77/20. Про встановлення факту родинних відносин між фізичними особами. 2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87572798> (дата звернення: 30.11.2021).